

Capitolul al II-lea. Principiile fundamentale care stau la baza procesului penal român

Secțiunea 1. Noțiunea și sistemul principiilor fundamentale

§1. Noțiune

Pentru definirea noțiunii de principii fundamentale ale procesului penal, remarcăm în literatura juridică existența mai multor categorii de definiții, care însă au unele aspecte comune.

Astfel, unii autori^[1] care și-au exprimat opinia asupra noțiunii de „principii fundamentale ale procesului penal” au considerat că acestea sunt reguli cu caracter general în temeiul cărora este reglementată întreaga desfășurare a procesului penal.

În opinia altor autori^[2], noțiunea de „principiu al procesului penal” reprezintă o categorie teoretică cu largi implicații practice care s-a conturat în gândirea juridică și în știința dreptului procesual penal, în timp ce, potrivit altor autori^[3], *principiile procesului penal* constituie idei diriguitoare, fundamentale, în baza cărora este organizat sistemul procesual și se desfășoară întreaga activitate procesual penală.

Principiile fundamentale ale procesului penal sunt prevăzute în Codul de procedură penală la art. 2-12 CPP.

§2. Sistemul principiilor fundamentale

Noțiunea de sistem^[4] al principiilor fundamentale ale procesului penal presupune două aspecte:

- a) cunoașterea elementelor componente ale acestuia;
- b) interdependența dintre aceste principii în realizarea procesului penal.

De altfel, principiile fundamentale ale procesului penal au valoare deosebită atât în activitatea de creare a dreptului material, în interpretarea acestuia, cât și în aplicarea sa practică, funcționalitatea întregului sistem al principiilor fundamentale fiind asigurată prin interacțiunea și convergența proprie acestor principii, a căror finalitate este procesul penal prin însuși scopul acestuia^[5].

În dispozițiile Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală au fost introduse, alături de principiile clasice (al legalității, al aflării adevărului, al prezumției de nevinovăție, al dreptului la apărare, al respectării demnității umane, al garantării libertății persoanei), principii noi, precum cel al dreptului la un proces echitabil desfășurat într-un termen rezonabil, al separării funcțiilor judiciare în procesul penal,

[1] GR. THEODORU, L. MOLDOVAN, *Drept procesual penal*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997, p. 33.

[2] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 33.

[3] S. KAHANE, *Drept procesual penal*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1963, p. 37.

[4] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 38.

[5] E. STANCU, C.S. PARASCHIV, AL. PINTEA, A.L. LORINCZ, M. DAMASCHIN, *Drept procesual penal*, Ed. Augusta, Timișoara, 1999, p. 40, citat de AL. BOROI, ȘT.G. UNGUREANU, N. JIDOVU, *op. cit.*, p. 31.

al obligativității acțiunii penale strâns legat de cel subsidiar al oportunității, *ne bis in idem*, iar în materia probațiunii, principiul loialității în obținerea probelor^[1].

Secțiunea a 2-a. Analiza principiilor fundamentale ale procesului penal român

§1. Principiul legalității procesului penal

Principiul legalității nu constituie numai obiectul de cercetare al dreptului procesual penal, el reprezintă o transpunere în plan particular a principiului general al legalității^[2] consacrat în art. 1 alin. (5) din Constituție, unde se arată că „respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie”.

În art. 2 CPP se arată că procesul penal se desfășoară potrivit dispozițiilor prevăzute de lege^[3].

Atât urmărirea penală, procedura în camera preliminară, judecata sau punerea în executare a hotărârilor penale rămase definitive, precum și celelalte proceduri penale (procedura de reabilitare judecătorească sau de reparare a pagubei pricinuite de condamnarea sau privarea de libertate pe nedrept) trebuie să se realizeze doar în baza dispozițiilor prevăzute de Codul de procedură penală.

Tot în acest sens, Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor instituie necesitatea respectării legii în activitatea judecătorească. Astfel, dispozițiile art. 2 alin. (3) arată că „Judecătorii sunt independenți, se supun numai legii și trebuie să fie imparțiali”.

Respectând principiului legalității procesului penal, activitatea procesual penală se desfășoară de către organele judiciare^[4], care trebuie să respecte competența pe care o au și să asigure exercițiul drepturilor procesuale ale părților, în vederea soluționării corecte a cauzelor penale^[5].

Pentru asigurarea legalității procesului penal intervin atât un sistem complex de garanții procesuale, cât și numeroase sancțiuni aplicabile persoanelor care au încălcat legea cu ocazia desfășurării activităților procesual penale. În acest sens, arătăm că nerespectarea normelor de procedură penală determină aplicarea sancțiunii excluderii probelor nelegal administrate într-o cauză penală, nulitatea unor acte procesuale sau procedurale, iar încălcarea obligațiilor de către unii participanți în cauza penală poate atrage amenzi judiciare.

§2. Principiul separării funcțiilor judiciare

În acord cu necesitatea respectării celor mai exigente standarde internaționale în materie procesual penală, respectiv standardele Curții Europene a Drepturilor

[1] Expunere de motive la Proiectul noului Cod de procedură penală, document disponibil online la adresa www.cdep.ro.

[2] I. NEAGU, *op. cit.*, p. 41.

[3] Principiilor „*nullum crimen sine lege*” și „*nulla poena sine lege*” din dreptul penal le corespunde în dreptul procesual penal principiul „*nulla iustitia sine lege*” (GR. THEODORU, L. MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 35).

[4] GR. THEODORU, L. MOLDOVAN, *op. cit.*, p. 35.

[5] *Ibidem*.

Omului^[1], dispozițiile art. 3 CPP reglementează modalitatea în care se exercită în cursul procesului penal următoarele funcții judiciare: de urmărire penală (prin organele de cercetare penală și procuror), de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale în cursul urmăririi penale (prin judecătorul de drepturi și libertăți), de verificare a legalității trimiterii sau netrimiterii în judecată (prin judecătorul de cameră preliminară) și de judecată (de către instanțele de judecată).

Acest principiu al procesului penal nu are corespondent în vechiul cod, dar era abordat în doctrină, însă într-o viziune diferită de cea din noul cod, deoarece se făcea distincție între funcțiile procesuale de acuzare, de apărare și de judecată. De altfel, separarea vizează *doar organele judiciare* care au competențe în procesul penal, neavând în vedere și pe inculpat sau persoanele vătămate. Astfel, s-a considerat că separarea funcțiilor judiciare presupune separarea activităților îndeplinite de organele de cercetare penală, procuror, judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară și instanța de judecată.

Astfel, chiar dacă nu aceasta este concepția tradițională în legătură cu principiul separării funcțiilor judiciare, noul cod consacră în art. 3 alin. (1) următoarele funcții judiciare: funcția de urmărire penală, funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală, funcția de verificare a legalității trimiterii ori netrimiterii în judecată și funcția de judecată. Cum principiul separării funcțiilor judiciare presupune ca fiecare dintre ele să fie exercitată de un organ diferit, potrivit art. 3 alin. (4)-(7) CPP, funcția de urmărire penală este exercitată de procuror și de organele de cercetare penală, funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală este exercitată de judecătorul de drepturi și libertăți, funcția de verificare a legalității trimiterii ori netrimiterii în judecată este exercitată de judecătorul de cameră preliminară și funcția de judecată se realizează de către instanța de judecată^[2].

Această separație a funcțiilor judiciare nu reprezintă materializarea unui concept de separație organică a organelor judiciare, ci se subordonează modalității de exercitare a unei funcții judiciare, care pe parcursul desfășurării procesului penal este incompatibilă cu exercitarea unei alte funcții judiciare, ca urmare a faptului că existența unei situații de cumul al funcțiilor judiciare generează o situație de incompatibilitate^[3], excepție de la această regulă făcând funcția de verificare a legalității trimiterii sau netrimiterii în judecată care este compatibilă cu funcția de judecată, mai puțin în situația în care se dispune începerea judecății potrivit art. 341 alin. (7) pct. 2 lit. c) CPP.

Prin separarea funcțiilor judiciare se consolidează protecția drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate în procesul penal.

§3. Principiul prezumției de nevinovăție în procesul penal

Principiul prezumției de nevinovăție în procesul penal reprezintă o regulă de bază a procesului penal și, totodată, unul dintre drepturile fundamentale ale omului.

[1] Expunere de motive privind Proiectul Codului de procedură penală, document disponibil online la adresa www.just.ro.

[2] C. GHIGHECI, în N. VOLONCIU, A.S. UZLĂU (COORD.), R. MOROȘANU, C. VOICU, V. VĂDUVA, G. TUDOR, D. ATASIEI, T.V. GHEORGHE, C. GHIGHECI, C.M. CHIRIȚA, *Noul Cod de procedură penală comentat*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 10-11.

[3] A se vedea M. UDROIU, *Procedură penală. Partea generală. Noul Cod de procedură penală*, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 10.

Prezumția de nevinovăție a dominat multe secole normele juridice și practica judiciară. Numai în urmă cu aproximativ două decenii a început să se contureze în legislația unor state (SUA, Franța ș.a.) principiul prezumției de nevinovăție. Până atunci, învinuitul era supus torturii pentru a-și recunoaște vina ori era supus unor încercări – proba înecului, a focului ș.a. –, judecătorului rămânându-i doar misiunea de a constata dacă învinuitul s-a înecat ori a fost ars de foc, cazuri în care era considerat vinovat.

Bazele principiului prezumției de nevinovăție se regăsesc în documente ca Declarația de Independență în SUA, Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului – document al Revoluției franceze de la 1789^[1]. Acest principiu se regăsește și în Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New York în 1948, în Convenția europeană a drepturilor omului, adoptată în 1959, în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice adoptat în 1966. De asemenea, principiul prezumției de nevinovăție este înscris și în Constituția României, unde în cuprinsul art. 23 alin. (1) se prevede că, „Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată”.

Codul de procedură penală consacră o reglementare mai extinsă decât dispozițiile constituționale în materia principiului prezumției de nevinovăție, astfel că, în conformitate cu art. 4 alin. (1) CPP, „Orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă”, prezumția de nevinovăție constituind atât o garanție procedurală, cât și un drept subiectiv. Această prezumție este garantată prin reglementarea separației funcțiilor judiciare, situație în care oferim exemplul dispozițiilor procedurale care reglementează incompatibilitatea judecătorului de cameră preliminară, care admite plângerea împotriva unei soluții de netrimiteră în judecată cu reținerea cauzei spre judecare, de a continua judecarea cauzei.

De altfel, încălcarea prezumției de nevinovăție poate proveni fie din partea unui procuror, a unui judecător sau a unei instanțe, prin declarațiile sau prin actele acestora care denotă faptul că o persoană a săvârșit o infracțiune sau care anticipează aprecierea săvârșirii unei infracțiuni de către o persoană^[2].

Prezumția de nevinovăție presupune^[3]:

– desfășurarea unui proces obiectiv în fiecare fază a sa, prezumția de nevinovăție acționând pe tot parcursul procesului penal;

– sub aspectul sarcinii probei, prezumția de nevinovăție impune ca organele judiciare să facă dovada învinuirilor pe care le susțin. În desfășurarea procesului penal, organele judiciare au obligația administrării probelor, atât a celor care susțin vinovăția suspectului sau inculpatului, cât și a celor în apărarea acestuia;

– interpretarea oricărui dubiu în favoarea celui cercetat, acesta neputând fi supus rigorilor legii decât în condițiile existenței unor probe certe de vinovăție (*in dubio pro reo*).

Prezumția de nevinovăție are un caracter relativ, putând fi înlăturată pe baza unor probe certe cu privire la fapta și persoana cercetată^[4].

[1] GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 120.

[2] A se vedea C. BÎRSAN, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 544.

[3] AL. BOROI, ȘT.G. UNGUREANU, N. JIDOVU, *op. cit.*, p. 37.

[4] *Ibidem*.

Conceptul de „prezumție de nevinovăție” presupune:

a) garantarea protecției persoanelor în procesul penal împotriva arbitrarului în stabilirea vinovăției și tragerii la răspundere penală, în lipsa probelor de vinovăție nicio persoană neputând fi trimisă în judecată și condamnată.

Prezumția de nevinovăție constituie, de asemenea, baza dreptului la apărare și a celorlalte drepturi procesuale pe care legea le acordă suspectului sau inculpatului. În acest sens, chiar dacă prezumția de nevinovăție nu este de natură să releve adevărul într-o cauză penală, constituie o modalitate prin care completul de judecată, din administrarea tuturor probelor într-o cauză penală, poate să stabilească vinovăția inculpatului, dincolo de orice dubiu rezonabil^[1]. De altfel, în acest sens, dispozițiile art. 4 alin. (2) CPP prevăd că, după administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului, dispozițiile fiind completate cu prevederile art. 396 alin. (2) CPP, care prevăd că instanța pronunță condamnarea dacă constată, dincolo de orice îndoială rezonabilă, că fapta există, constituie infracțiune și că a fost săvârșită de inculpat.

Același principiu îl găsim consacrat în dispozițiile art. 99 alin. (2) CPP, care prevăd că „Suspectul sau inculpatul beneficiază de prezumția de nevinovăție, nefiind obligat să își dovedească nevinovăția, și are dreptul de a nu contribui la propria acuzare”.

În virtutea existenței „prezumției de nevinovăție”, nu înseamnă că se acordă girul de onestitate persoanelor cercetate. Este vorba numai despre garanția judiciară că nimeni nu va fi tras la răspundere penală și sancționat discreționar. Fiecare organ judiciar care contribuie la soluționarea cauzei va trebui să plece de la prezumția de nevinovăție și să aibă în vedere că orice dubiu profită inculpatului (*in dubio pro reo*);

b) acest principiu se află la baza tuturor garanțiilor procesuale legate de respectarea drepturilor și a libertăților persoanei pe parcursul procesului penal;

c) prezumția de nevinovăție se află în strânsă legătură cu aflarea adevărului și dovedirea împrejurărilor de fapt, astfel ca vinovăția să fie stabilită cu certitudine doar pe bază de probe.

§4. Principiul aflării adevărului

În cadrul procesului penal, aflarea adevărului se limitează la faptele și la împrejurările care fac obiectul probațiunii. A afla adevărul într-o cauză penală înseamnă a realiza o concordanță deplină între situația de fapt, așa cum s-a petrecut aceasta în materialitatea ei, și concluziile la care a ajuns organul judiciar cu privire la împrejurările respective^[2].

În ceea ce privește posibilitatea aflării adevărului într-o cauză penală, menționăm că s-au conturat în doctrina procesual penală două curente de opinie care abordează această problemă în mod diferit.

Astfel, potrivit primei teorii, cea a *adevărului obiectiv*^[3], trebuie să existe o corespondență între realitatea faptelor și activitatea întreprinsă de organele judiciare în scopul relevării unui adevăr absolut^[4].

[1] M. UDROIU, *op. cit.*, p. 15-16.

[2] N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 90.

[3] G. ANTONIU, N. VOLONCIU, N. ZAHARIA, *Dicționar de procedură penală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 15.

[4] A.L. LORINCZ, *op. cit.*, 2015, p. 37.

Cea de-a doua teorie, a *adevărului judiciar*^[1], consideră că trebuie să existe o concordanță absolută între materialul probator din dosarul cauzei și faptele stabilite de către organele judiciare, „adevărat” putând fi considerat doar ceea ce s-a stabilit pe bază de probe.

Astfel, conform dispozițiilor art. 5 alin. (1) CPP, organele judiciare au obligația de a asigura, pe bază de probe, aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana suspectului sau a inculpatului. În completarea acestui enunț, menționăm dispozițiile art. 99 alin. (3) CPP, în care se prevede că în procesul penal persoana vătămată, suspectul și părțile au dreptul de a propune organelor judiciare administrarea de probe.

Pentru realizarea obiectivelor principiului aflării adevărului, Codul de procedură penală instituie un întreg sistem de drepturi și garanții^[2]:

a) obligația organelor judiciare de a afla adevărul în fiecare cauză penală, acestea având îndatorirea să strângă probele necesare pentru lămurirea cauzei. În acest sens, art. 5 alin. (2) CPP prevede obligația organelor de urmărire penală de a strânge și de a administra probe, atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului sau inculpatului;

b) conform dispozițiilor art. 100 alin. (1) CPP, în cursul urmăririi penale, organul de urmărire penală strânge și administrează probe atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului sau a inculpatului, din oficiu ori la cerere, iar în cursul judecății, conform alin. (2) al aceluiași articol, instanța administrează probe la cererea procurorului, a persoanei vătămate sau a părților și, în mod subsidiar, din oficiu, atunci când consideră necesar pentru formarea convingerii sale;

c) în ceea ce privește rezolvarea unei cauze penale, atunci când constată că au fost respectate dispozițiile legale care garantează aflarea adevărului, că urmărirea penală este completă și există probele necesare și legal administrate, procurorul fie emite rechizitoriul prin care dispune trimiterea în judecată, dacă din materialul de urmărire penală rezultă că fapta există, că a fost săvârșită de inculpat și că acesta răspunde penal, fie emite ordonanță prin care clasează sau renunță la urmărirea penală;

d) în desfășurarea procesului penal, instanța de judecată soluționează cauza dedusă judecății cu garantarea respectării drepturilor subiecților procesuali și asigurarea administrării probelor pentru lămurirea completă a împrejurărilor cauzei, în scopul aflării adevărului, cu respectarea deplină a legii, iar în cazul în care inculpatul recunoaște învinuirea și solicită ca soluționarea cauzei deduse judecății să se facă doar în baza probelor administrate la dosar în faza de urmărire penală, instanța, dacă apreciază că probele sunt suficiente pentru aflarea adevărului, va soluționa cauza potrivit procedurii simplificate, excepție făcând situațiile în care inculpatul a săvârșit o infracțiune pentru care pedeapsa este detențiunea pe viață;

e) limitări în ceea ce privește aflarea adevărului într-o cauză penală sunt relevate în legătură cu administrarea probelor, având în vedere faptul că este interzisă utilizarea de violențe, amenințări sau orice alte mijloace de constrângere, precum și de promisiuni sau îndemnuri în scopul de a se obține probe, în același timp fiind interzis organelor judiciare penale sau altor persoane care acționează pentru acestea să provoace o

[1] *Ibidem*.

[2] N. VOLONCIU, *op. cit.*, vol. I, p. 91.

persoană să săvârșească ori să continue săvârșirea unei fapte penale, în scopul obținerii unei probe.

În vederea aplicării stricte a acestui principiu, legislația procesual penală prevede obligația verificării concordanței dintre realitate și concluziile trase de către organul care a avut anterior cauza spre soluționare; fiind vorba, de altfel, despre un control sistematic și eficient în scopul aflării adevărului.

§5. Ne bis in idem

Fiind o preluare a dispozițiilor art. 4 din Protocolul nr. 7 la Convenția europeană a drepturilor omului^[1], acesta reprezintă un principiu fundamental al procesului penal, prin care se asigură realizarea deplină atât a dreptului la un proces echitabil, așa cum prevăd dispozițiile art. 6 din Convenția europeană, cât și a principiului legalității^[2].

Dispozițiile art. 6 CPP prevăd că nicio persoană nu poate fi urmărită sau judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni atunci când față de acea persoană s-a pronunțat anterior o hotărâre penală definitivă cu privire la aceeași faptă, chiar și sub altă încadrare juridică, conținând astfel trei garanții procesuale, conform cărora nicio persoană nu va putea fi urmărită penal, judecată sau trasă la răspundere penală prin aplicarea unei sancțiuni pentru aceeași infracțiune^[3].

Potrivit unei opinii^[4], la care achiesăm, autoritatea de lucru judecat se relevă printr-un efect pozitiv, conform căruia organele judiciare pot pune în executare o hotărâre penală definitivă, precum și printr-un efect negativ, motivat de existența unei cauze de împiedicare a exercitării acțiunii penale.

Pentru a se putea invoca aplicabilitatea acestui principiu, este necesar a fi întrunite următoarele *condiții*:

- a) existența unei hotărâri definitive;
- b) un nou proces penal să fi început împotriva aceleiași persoane;
- c) punerea în mișcare a acțiunii penale să se facă în vederea tragerii la răspundere penală pentru săvârșirea aceleiași fapte.

Dacă pe parcursul urmăririi penale se constată existența cazului care împiedică punerea în mișcare a acțiunii penale sau exercitarea acesteia prevăzut la art. 16 alin. (1) lit. i) CPP – există autoritate de lucru judecat –, atunci când acțiunea penală a fost deja pusă în mișcare, prin ordonanță se va dispune *clasarea*, ca urmare a existenței unui caz prin care acțiunea penală este lipsită de obiect. În schimb, dacă se constată existența aceluiași caz în timpul judecății, acțiunea penală se stinge prin încetarea procesului penal, conform dispozițiilor art. 396 alin. (6) CPP.

§6. Principiul obligativității punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale

Dispozițiile Codului de procedură penală nu prevăd în mod distinct principiul oficialității, însă art. 7 CPP reglementează principiul obligativității punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale.

[1] Document disponibil online la adresa www.echr.coe.int.

[2] M. UDROIU, *op. cit.*, p. 25.

[3] *Ibidem*.

[4] M. UDROIU, *op. cit.*, p. 25.

Principiul oficialității consacră regula potrivit căreia actele necesare desfășurării procesului penal se îndeplinesc din oficiu de către organele judiciare competente, aplicându-se laturii penale a procesului penal, în timp ce acțiunea civilă se exercită din oficiu, de către procuror, în cazul în care persoana vătămată este lipsită de capacitate de exercițiu sau are capacitate de exercițiu restrânsă.

Legiuitorul Codului de procedură penală a preluat din principiul oficialității, așa cum era reglementat prin dispozițiile vechiului Cod de procedură penală, doar obligativitatea procurorului de a pune în mișcare și de a exercita acțiunea penală din oficiu, atunci când există probe din care să rezulte săvârșirea unei infracțiuni și nu există vreo cauză legală de împiedicare a acesteia, așa cum rezultă din dispozițiile art. 7 alin. (1) CPP.

Consacrând în dispozițiile Codului de procedură penală prevederile Recomandării nr. 87 din 17 septembrie 1987 privind simplificarea procesului de justiție penală, în cazurile și în condițiile prevăzute expres de lege, atunci când urmărirea penală este completă și probele necesare și legal administrate, conform prevederilor art. 327 CPP, procurorul fie întocmește rechizitoriul prin care dispune trimiterea în judecată a inculpatului, fie întocmește ordonanța prin care dispune clasarea sau renunțarea la urmărirea penală.

Potrivit prevederilor art. 3 alin. (2) CPP, funcțiile judiciare se exercită din oficiu, în afară de cazurile în care legea prevede altfel, menținându-se rolul activ al organelor judiciare, chiar dacă acest fapt nu mai este relevant distinct ca principiu în dispozițiile Codului de procedură penală.

Organele de cercetare penală, din oficiu, pot sesiza procurorul în legătură cu începerea urmăririi penale, de asemenea, conform dispozițiilor art. 305 alin. (1) CPP, atunci când actul de sesizare îndeplinește condițiile prevăzute de lege, organul de urmărire penală dispune începerea urmăririi penale cu privire la fapta săvârșită ori a cărei săvârșire se pregătește, chiar dacă autorul este indicat sau cunoscut.

După începerea urmăririi penale, organele de cercetare penală strâng și administrează probele atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului sau a inculpatului, procurorul fiind obligat să pună în mișcare și să exercite acțiunea penală din oficiu, atunci când există probe din care rezultă săvârșirea unei infracțiuni și nu există vreo cauză legală de împiedicare.

În cazurile prevăzute expres de lege, procurorul pune în mișcare și exercită acțiunea penală după introducerea plângerii prelabile a persoanei vătămate sau după obținerea autorizării ori sesizării organului competent sau după îndeplinirea unei alte condiții prevăzută de lege, în lipsa acestora acțiunea penală neputând să fie pusă în mișcare.

Faptul că „funcțiile judiciare se exercită din oficiu, în afară de cazul când, prin lege se dispune altfel”, reprezintă o restrângere a principiului oficialității, deoarece, conform dispozițiilor art. 7 alin. (3) CPP, în cazurile expres prevăzute de lege, procurorul pune în mișcare și exercită acțiunea penală după introducerea plângerii prelabile a persoanei vătămate sau după obținerea autorizării ori sesizării organului competent sau după îndeplinirea unei alte condiții prevăzute de lege. Aceasta se referă la situația în care legea nu permite organului judiciar să declanșeze acțiunea penală din oficiu, fiind necesară plângerea prelabilă, încuviințarea sau autorizarea organului competent prevăzut de lege.

Constatăm astfel că în cuprinsul alin. (2) și (3) ale art. 7 CPP sunt reglementate două *excepții* de la principiul obligativității punerii în mișcare și exercitării acțiunii penale de către procuror:

A. *Possibilitatea procurorului de a renunța la exercitarea acțiunii penale* dacă, în raport cu elementele concrete ale cauzei, nu există un interes public în realizarea obiectului ei, potrivit art. 7 alin. (2) CPP (cunoscută sub numele de principiul oportunității urmăririi penale). Astfel, conform dispozițiilor art. 318 alin. (1) CPP, în cazul infracțiunilor pentru care legea prevede pedeapsa amenzii sau pedeapsa închisorii de cel mult 7 ani, procurorul poate renunța la urmărirea penală când constată că nu există un interes public^[1] în urmărirea faptei.

B. Tot excepții de la principiul obligativității punerii în mișcare și exercitării acțiunii penale de către procuror sunt și *situațiile care reies din dispozițiile art. 7 alin. (3) CPP*, în care pentru punerea în mișcare și exercitarea acțiunii penale este necesară fie introducerea plângerii prealabile a persoanei vătămate, fie obținerea autorizării ori sesizarea organului competent sau îndeplinirea altei condiții prevăzute de lege^[2], și anume:

a) instituția *plângerii prealabile* ca o condiție indispensabilă pentru punerea în mișcare a acțiunii penale o întâlnim numai la anumite infracțiuni prevăzute în Codul penal [de exemplu, art. 193 – lovirea sau alte violențe, art. 196 – vătămarea corporală din culpă, art. 224 – violarea de domiciliu, art. 206 – amenințarea, art. 225 – violarea sediului profesional, art. 226 – violarea vieții private, art. 218 alin. (1) – violul în forma simplă, art. 238 – abuzul de încredere etc.].

Când acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate, aceasta poate să împiedice exercitarea acțiunii prin retragerea plângerii prealabile, prevăzută de art. 158 CP.

În situația în care persoana vătămată este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă ori o persoană juridică ce este reprezentată de făptuitor, acțiunea penală se pune în mișcare și din oficiu, conform dispozițiilor art. 157 alin. (4) CP;

b) o situație aparte față de ceea ce am analizat până acum o reprezintă cazul infracțiunii de *violență în familie*, prevăzută de art. 199 alin. (2) CP. Astfel, în cazul infracțiunilor prevăzute în art. 193 CP (lovirea sau alte violențe) și art. 196 CP (vătămarea corporală din culpă) săvârșite asupra unui membru de familie, acțiunea penală poate fi pusă în mișcare și din oficiu. Împăcarea înlătură răspunderea penală;

[1] Potrivit art. 318 alin. (2) CPP, „Interesul public se analizează în raport cu: a) conținutul faptei și împrejurările concrete de săvârșire a faptei; b) modul și mijloacele de săvârșire a faptei; c) scopul urmărit; d) urmările produse sau care s-ar fi putut produce prin săvârșirea infracțiunii; e) eforturile organelor de urmărire penală necesare pentru desfășurarea procesului penal prin raportare la gravitatea faptei și la timpul scurs de la data săvârșirii acesteia; f) atitudinea procesuală a persoanei vătămate; g) existența unei disproporții vădite între cheltuielile pe care le-ar implica desfășurarea procesului penal și gravitatea urmărilor produse sau care s-ar fi putut produce prin săvârșirea infracțiunii”, iar conform alin. (3) al aceluiași articol, „Când autorul faptei este cunoscut, la aprecierea interesului public sunt avute în vedere și persoana suspectului sau a inculpatului, conduita avută anterior săvârșirii infracțiunii, atitudinea suspectului sau a inculpatului după săvârșirea infracțiunii și eforturile depuse pentru înlăturarea sau diminuarea consecințelor infracțiunii”.

[2] A.L. LORINCZ, *op. cit.*, 2015, p. 39.

c) alte situații sunt cele prevăzute în art. 72, art. 96 și art. 109 din Constituție, care fixează *imunitățile demnitarilor și ale membrilor Guvernului*:

– potrivit art. 96 din Constituție, Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, cu votul a cel puțin două treimi din numărul deputaților și senatorilor, *pot hotărî* punerea sub acuzare a Președintelui României pentru săvârșirea infracțiunii de înaltă trădare, prevăzută de art. 398 CP;

– art. 72 alin. (2) din Constituție reglementează imunitatea parlamentară. Potrivit normelor cuprinse în acest articol, deputații și senatorii nu pot fi percheziționați, reținuți sau arestați, fără *încuviințarea* Camerei din care fac parte, după ascultarea lor. În caz de infracțiune flagrantă, deputații sau senatorii pot fi reținuți și supuși percheziției, situație în care ministrul justiției va informa președintele Camerei asupra reținerii sau percheziției. În cazul în care Camera sesizată constată că nu există temei pentru reținere, va dispune imediat revocarea acestei măsuri [art. 72 alin. (3)];

– pentru faptele săvârșite în exercițiul funcției lor, membrii Guvernului pot fi urmăriți penal, potrivit dispozițiilor cuprinse în art. 109 alin. (2) din Constituție, numai la *cererea* Camerei Deputaților, Senatului sau a Președintelui României. Cererea de a fi începută urmărirea penală pentru membrii Guvernului poate fi făcută numai de către Camera Deputaților, Senat și Președintele României. Trimiterea în judecată a unui membru al guvernului atrage suspendarea acestuia din funcție. În toate aceste cazuri, competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție;

d) *imunitățile de jurisdicție diplomatică și consulară* semnifică, potrivit convențiilor internaționale și legislației interne, exceptarea persoanelor străine care exercită activitatea diplomatică și consulară pe teritoriul țării noastre de la jurisdicția penală și civilă a statului român, atât a lor, cât și a bunurilor acestora.

Imunitatea de jurisdicție diplomatică este absolută, în sensul că agentul diplomatic nu poate fi urmărit și judecat de nicio autoritate juridică din țara în care este acreditat, atât pentru actele oficiale, cât și pentru cele particulare. În schimb, imunitatea de jurisdicție consulară operează numai pentru actele îndeplinite în exercițiul funcțiilor consulare.

Aceste imunități au fost consacrate prin Convențiile internaționale privitoare la relațiile diplomatice și consulare adoptate la Conferințele Organizației Națiunilor Unite de la Viena din 1961 și 1963, România aderând la aceste convenții în 1968, respectiv 1971;

e) *imunitatea magistraților* reiese din conținutul art. 95 alin. (1) din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, conform căruia judecătorii, procurorii și magistrații-asistenți pot fi percheziționați, reținuți, arestați la domiciliu sau arestați preventiv numai cu încuviințarea secțiilor Consiliului Superior al Magistraturii. De asemenea, în caz de infracțiune flagrantă, judecătorii, procurorii și magistrații-asistenți pot fi reținuți și supuși percheziției potrivit legii, Consiliul Superior al Magistraturii fiind informat de îndată de organul care a dispus reținerea sau percheziția;

f) potrivit art. 9 CP, punerea în mișcare a acțiunii penale pentru *infracțiunile săvârșite în afara teritoriului țării* de către un cetățean român sau de către o persoană juridică română se face cu autorizarea prealabilă a procurorului general al parchetului de pe lângă curtea de apel în a cărei rază teritorială se află parchetul mai întâi sesizat sau, după caz, a procurorului general al parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație

și Justiție, în termen de până la 30 de zile de la data solicitării autorizării, termen ce poate fi prelungit până la 180 de zile, în condițiile legii.

De asemenea, potrivit dispozițiilor art. 10 CP, în cazul infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului țării de către un cetățean străin sau de o persoană fără cetățenie, îndreptate împotriva statului român sau a unui cetățean român ori a unei persoane juridice române, punerea în mișcare a acțiunii penale se face cu autorizarea prealabilă a procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție și numai dacă fapta nu face obiectul unei proceduri judiciare în statul pe teritoriul căruia s-a comis;

g) potrivit art. 431 CP, pentru infracțiunile prevăzute în Capitolul I „*Infracțiuni săvârșite de militari*” al Titlului XI, intitulat „Infracțiuni contra capacității de luptă a forțelor armate”, la art. 413-417 CP (absența nejustificată, dezertarea, încălcarea consemnului, părăsirea postului sau comenzii, insubordonarea), acțiunea penală se pune în mișcare numai la sesizarea comandantului.

Excepțiile de la principiul oficialității au *caracter absolut*, în sensul că organele de urmărire penală și instanța de judecată nu pot acționa împotriva voinței organelor și persoanelor prevăzute de lege, actele efectuate prin încălcarea acestei voințe fiind sancționate cu nulitatea.

Aceste excepții își au explicația – așa cum s-a putut observa – fie în calitățile persoanelor care au încălcat legea penală (demnitari, diplomați, militari), fie în natura infracțiunilor săvârșite (cele pentru care este necesară plângerea prealabilă).

§7. Caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal

Din perspectiva dispozițiilor Convenției europene a drepturilor omului, *dreptul la un proces echitabil* comportă două accepțiuni: într-un *sens larg*, s-ar putea spune că el cuprinde toate garanțiile pe care le instituie art. 6 din Convenție^[1], o asemenea abordare globală având justificarea în unitatea sa de reglementare, ca urmare a faptului că aceste paragrafe dau substanță dreptului general la un proces echitabil atât în materie civilă, cât și în materie penală, iar, pe de altă parte, iar în *sens restrâns*,

[1] Art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului „1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției. 2. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită. 3. Orice acuzat are, în special, dreptul: a) să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa; b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale; c) să se aplece el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer; d) să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzații și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzații; e) să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere”.